

بررسی عوامل موثر در ایجاد فرسایش خاک و تولید رسوب حوزه آبخیز ایور

حمید علی پور^۱، آرش ملکیان^۲، میرمسعود خیرخواه زرکش^۳، سعید قره چلو^۴

۱- دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بجنورد، باشگاه پژوهشگران جوان، بجنورد، ایران

۲- استادیار دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران

۳- استادیار پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری تهران

۴- دانشجوی دکتری ژاپن

alipor.hamid@gmail.com

چکیده

مسئله فرسایش و رسوب در مناطق خشک و نیمه‌خشک به عنوان سد و مانع بزرگی در راه پیشرفت اقتصادی جوامع انسانی است و لذا سبب نگرانی شدید در مقامات اینگونه کشورها شده‌است. از مهمترین عوامل فرسایش و تولید رسوب در حوزه آبخیز ایور نوع تشکیلات زمین شناسی خصوصاً در بخش‌های خروجی حوزه می باشد. وجود تشکیلات حساس ماری که در برخی مناطق بطور کامل در سطح زمین ظاهر شده اند و در برخی نقاط نیز در محدوده فرسایش‌های آبراهه ای ظهور پیدا نموده اند، از دلایل وجود فرسایش طبیعی در منطقه می باشد. از سوی دیگر جاری شدن رواناب ناشی از رخنمونهای سنگی در بالادست و تجمع آنها در بخش خروجی حوزه، زمینه را برای تشدید فرسایش فراهم می نماید. فرسایش شدید کناره ای در نزدیکی روستای ایور شرایط فوق را بخوبی توجیه می نماید. اهمیت فرسایش‌های از نوع تشدید در حوزه آبخیز ایور بمراتب کمتر از فرسایش طبیعی می باشد هر چند که چرا و تخریب مراتع در بالادست در تشدید میزان دبی پیک سیلاب و رواناب موثر بوده و باعث افزایش شدت آن می شود.

واژگان کلیدی: فرسایش آبی، زمین شناسی، خاک، رواناب، حوزه آبخیز ایور

مقدمه

سالیانه مقدار زیادی خاک از سطح حوزه‌های آبخیز به وسیله آب شسته شده و از محل اصلی خود جابجا می شود . حجم زیادی از این رسوبات در پشت سدها، آب های ساکن، چاله های داخلی و یا دریاها و اقیانوس ها ته نشین می گردد . بخش زیادی از این رسوبات در اثر فرسایش خاک حاصلخیز سطحی ایجاد می‌شود که با بررسی و توجه بیشتر به چگونگی پیدایش خاک اهمیت این عنصر طبیعی مشخص خواهد شد (۳). خاک طی فرآیندهای پیچیده‌ای که تحت تاثیر پنج عامل اصلی اقلیم، توپوگرافی، سنگ مادر، پوشش گیاهی و زمان است تشکیل می‌شود(۲). در صورت مساعد بودن چهار عامل اولی، زمان طولانی برای تشکیل خاک نیاز است. با توجه به اینکه آب و خاک مهمترین عوامل در تامین مایحتاج بشری می باشند، کوچکترین کم توجهی در حفظ و نگهداری این دو خسارات جبران ناپذیری را وارد خواهد کرد. عمده ترین دلیل تخریب منابع آب و خاک بر هم خوردن تعادل طبیعی در یک منطقه است که علت اصلی آن دستکاری و دخالت انسان در آن است (۱). مسئله فرسایش و رسوب در مناطق خشک و نیمه‌خشک به عنوان سد و مانع بزرگی در راه پیشرفت اقتصادی جوامع انسانی است و لذا سبب نگرانی شدید در مقامات اینگونه کشورها شده‌است(۴). در نتیجه فرسایش، لایه رویی و حاصلخیزی خاک به تدریج از بین می‌رود و از این رو به آرامی ولی بطور مداوم از حاصلخیزی اینگونه اراضی کاسته می‌شود، تا جایی که برداشت محصول را غیراقتصادی می‌نماید. فرسایش و انتقال مواد رسوبی، تحت شرایط بخصوصی انجام می‌گیرد، لذا بایستی عوامل موثر در ایجاد این فرایند شناخته شود تا بتوان به نحو موثری با آن مبارزه کرد(۵).